

KIRURGER - KIRURGI PÅ GRØNLAND

Historiske betragtninger og personlige iagttagelser

Af læge *S. Andersen* og lægesekretær *G. Senger*

Lige så længe, som europæere har været i forbindelse med eskimoerne på Grønland, har kirurger periodisk haft deres virke der. Ekspeditioner og hvalfangerflåder medførte feltskærer. Hans Egede havde en kirurg med til Grønland. Hans navn nævnes ikke, men man mener, at det muligvis har været Bernhardt. Ofte havde assistenter i Den Kongelige Grønlandske Handel eller missionærer kirurgisk uddannelse og virkede som sådan. Enkelte af distriktslægerne gennem årene havde kirurgisk uddannelse. Siden Dronning Ingrid's Hospital blev taget i brug i efteråret 1954, har der til stadighed været knyttet kirurger til dette hospital. Af tabel I fremgår, hvilke kirurger der gennem årene har virket på Grønland.

Kirurgien på Grønland adskiller sig i mange forhold fra kirurgi i Danmark. Forskellene vil fremgå af tabel II, hvor der er foretaget sammenligning mellem et grønlandsk og et dansk patientmateriale.

Forekomsten af sår i mavesæk og tolvfingertarm adskiller sig på afgørende punkter fra danske forhold. Især er sår i selve mavesækken væsentlig hyppigere end sår i tolvfingertarmen – hvilket er det direkte omvendte i Danmark. Grønlændere med sår i tolvfingertarmen er hyppigt personer med boglig uddannelse eller selvstændige forretningsmænd eller fiskeskippere med egen kutterflåde. De almindelige fangere og fiskere får næsten altid deres sår i selve mavesækken.

Fremfald af endetarmen er usædvanlig hyppig hos småbørn på Grønland, medens denne lidelse hos voksne er næsten af samme hyppighed som i Danmark.

Brok i mellemgulvet er noget hyppigere i den grønlandske befolkning. Tilfældene findes i reglen ved den årlige tuberkuloseundersøgelse.

Sten i galdevejene er sjældne, og sten i urinvejene er meget sjældne.

Fremfald af livmoder er særdeles hyppig. Der er vist nok 2 årsager hertil, dels føder kvinderne betydeligt flere børn, dels står de meget tidligt op af barselssengen, oftest samme dag som de har født, og går i gang med at arbejde.

Forekomsten af struma er ikke så hyppig som i Danmark.

Distriktslæge Holger Nathanael Smidt foretog den første blindtarmsoperation på Grønland, medens han i 1911 var distriktslægevikar i Holsteinsborg. Billedet viser situationen umiddelbart før, drengen skal i narkose. Man ser drengen liggende på lejet og fra højre den danske sygeplejerske, dr. Smidt og 3 grønlandske fødselshjælpersker, hvoraf den ene netop er parat til at give æternarkose. Hun ses med æterflaske og Sudechs maske. Billedet venligst udlånt af overlæge, dr. med. Carsten M. Smidt, Næstved.

Ledningsforstyrrelser i hjertet med tilfælde af bevidstløshed er muligvis lidt hyppigere i Grønland. I 1962 blev foretaget den første operation med indlæggelse af „pace-maker“. I tidsrummet fra 1962 til 1968 blev ialt foretaget 14 af disse operationer.

Forstørrelse af blærehalskirtlen er en meget sjælden lidelse hos grønlandere.

Kræft synes at være knap så hyppig på Grønland, men hyppigheden har tilsyneladende været stigende gennem en årrække, og ofte er det meget svære tilfælde, der er tale om.

Tuberkulose er medtaget, selv om der ikke i det danske materiale er noget sammenligningsgrundlag. Denne sygdom var indtil for nogle år siden en svøbe for den grønlandske befolkning. Ved kombineret medicinsk og kirurgisk behandling samt årlige røntgenundersøgelser er det lykkedes, om ikke at udrydde sygdommen, så dog at nedsætte antallet af nye tilfælde årligt til nogle ganske få. En overgang var

Dronning Ingrid's Hospital det danske hospital, hvor de fleste lungeoperationer blev foretaget.

Afglidning i skulderleddet er ret hyppig på Grønland, og operation er med godt resultat gennem årene foretaget herfor.

Dupuytren's kontraktur er påfaldende hyppig på Grønland, og lidelsen er nogenlunde ligelig repræsenteret i de forskellige professioner.

Ulykkestilfælde er hyppige. Jægere og slædekuske styrter i fjeldene, fiskere kommer til skade eller falder overbord. Forbrændinger og forgiftninger forekommer særdeles hyppigt.

Tabel I.

Johan Georg Daniel Bernhardt. Blev kirurg i Godthåb 1721, tillige bogholder samme sted 1724. Rejste hjem 1724 på grund af en knælidelse.

Johan Vilhelm Jordan. Blev kirurg i Godthåb 1723 og ved fortet Nipisane ved Sukkertoppen 1725. Rejste hjem samme år.

Frederik Henckel. Fødtes 1702 i Ribe og døde 20. august 1758 i Bergen. Blev kirurg i Godthåb 1725. Rejste hjem 1727.

Christian Kilding. Var feltskær i Norge 1718 og garnisonskirurg i Bergen 1719. 1726 blev han kirurg ved Grønlandske Handel og 1727 i Godthåb. Han blev afskediget 1734 på grund af sygdom. Fik 1735 på grund af svaghed 40 rigsdaler af Søkvesthuset.

Christoph Brasen. Var kirurg ved Ny Herrnhut fra 1767 til 1768. 1771 blev han leder af Missionsstationen Nain, Labrador, og omkom ved forlis der den 15. september 1774.

Andreas Streitmann. Var kirurg ved hvalfangstanlægget på „Hvaløerne“ vist nok ved Kronprinsens Ejlande fra 1777 til 1780.

Vilhardus Christlieb Fabricius. Blev født 1739 i Åbenrå og døde efter 1790. 1778 var han kirurg ved Isefjords Anlæg. Han blev afskediget 1781. Blev senere amtskirurg i København.

Ole Tønder Olrik. Blev født 1756 i Hosanger og døde 4. februar 1799 i Køge. 1781 blev han hvalfangerassistent og kirurg ved Fortunebay og 1782 ved Godhavns anlæg. Han blev afskediget 1787. Han blev toldkontrollør i Ringsted og senere toldkasserer i Køge.

Niels Poulsen. Døde efter 1798. 1787 blev han hvalfangerassistent og kirurg ved Godhavns anlæg. Han blev afskediget 1790. Blev vist nok underkirurg ved St. Hans Hospital i København december 1798.

Johan Poul Gerhardt. Blev født 1754 i Sorø og døde 10. juni 1788 i Upernavik. 1787 blev han assistent og kirurg i Upernavik.

Theodor Christian Eulner. Blev født 31. juli 1765 i Trendelburg, Hessen, og døde 8. marts 1801 i Godhavn. Han havde studeret kirurgi i Hamburg, været kompagnikirurg i Norge i 1788, hvor han deltog i Felttoget til Sverige. 1793 blev han læge i Nordgrønland.

Johan Frederik Lerch. Blev født den 2. februar 1780 i Rendsborg og døde 1. maj 1855 i Claushavn. Han immatrikuleredes fra Kirurgisk Akademi i året 1800 og blev derefter kompagnikirurg. 1802 blev han kirurg ved Godhavn og 1827 ved Claushavn. Han blev afskediget 1839. Han har skrevet „Underretning for jordemødre“. Hans grav findes i Claushavn.

Thomas Potter. Blev født 17. november 1800 i København og døde 8. maj 1879 i Odense. Han studerede kirurgi med særlig hensyn til grønlandske sygdomme. 1828 blev han missionær i Egedesminde. Han blev afskediget 1833 på grund af sygdom og hjemrejste 1834. Han blev sognepræst i Allensted-Vejle 1836–1867.

Johannes Haberdorff Lytzen. Blev født 20. oktober 1803 i København og døde 4. december 1863 i Nanortalik. Han tog kirurgisk eksamen 1830 og blev samme år kirurg i Claushavn. 1832 blev han kirurg i Jacobshavn og 1838 tillige assistent. 1850 blev han bestyrer i Nanortalik. Hans grav findes i Nanortalik.

Friedrich Peter Aemil Bloch. Blev født 4. juni 1801 i Glückstadt og døde 20. april 1877 i Kolding. Han tog kirurgisk eksamen i 1831, og efter at have praktiseret i Glückstadt, Ringsted og sidst Roskilde blev han 1839 distriktslæge i Godthåb. Han blev afskediget 1846 og blev derefter fra 1848 til 1867 distriktslæge i Kolding.

Rasmus Christian Rasmussen. Blev født den 11. december 1808 i Karlslund ved Køge og døde den 1. juli 1856 på St. Jan. Han tog kirurgisk eksamen 1838, og efter at have haft hospitalstjeneste blev han 1840 bataillonskirurg i Horsens. Han var distriktslæge i Godthåb fra 1846 til 1853.

Christian Nicolai Rudolph. Blev født den 9. februar 1811 i Kongsvinger og døde 13. august 1882 i København. Han blev kompagnikirurg i 1830 og tog kirurgisk eksamen 1833. Samme år blev han bataillonkirurg. Han var distriktslæge i Jacobshavn fra 1839 til 1854. Fra 1858 til 1874 var han læge i Upernavik. Han var den første på Grønland, der skrev om hundegalskab.

Holger Nathanael Smidt. Blev født 1. december 1877 i Tjustrup pr. Sorø og døde 11. juni 1954 i København. Læge i Ivigtut marts 1906 til juni 1907. Distriktslægevikar Holsteinsborg april 1910 til april 1911. Foretog her den første operation for blindtarmsbetændelse, som blev foretaget på Grønland. Off. van Gezondheit II Hollandsk Indien marts 1913. Praktiserende kirurg og gynækolog Semarang, Java, juni 1916, civil læge Militærhospitalet sammesteds juni 1916 til marts 1917. Praktiserende kirurg, gynækolog og radiolog Semarang, Java, januar 1927, tillige rønt-

genolog Gouvernementshospitalet sammesteds august 1927 til september 1930. Præsident de Bond van Geneesheeren afdeling for Midt-Java 1920–1922.

Philip Bjerring Ronnenberg. Blev født den 13. marts 1910 i Krstrup pr. Randers. Han var kredslæge i Norderøernes Lægekreds på Færøerne fra maj 1950 til marts 1951. Samtidig tillige sygehuslæge i Klaksvig fra maj 1950 til juni 1951. Han var distriktslæge i Nanortalik fra september 1955 til juli 1961. Herefter 1. reservekirurg på Dronning Ingrid's Hospital i Godthåb til september 1962. Fra 1968 overkirurg i Ringsted.

Olaf Deboa Povlsen. Blev født den 8. maj 1906 i Nr. Uttrup og døde den 10. august 1963 i Grønland. Han er begravet på 1935 Kirkegården i Godthåb. Han deltog i Hvalfangerekspedition til Antarktis november 1953 til april 1954 og blev distriktslæge i Thule fra oktober 1954 til oktober 1956. 1956 til 1957 studerede han thoraxkirurgi på Øresundshospitalet. Fra juli 1957 til august 1963 var han overkirurg på Dronning Ingrid's Hospital i Godthåb.

Ole Storm. Fødtes 24. juni 1921 i Gråsten. Uddannet i thoraxkirurgi på Øresundshospitalet og Rigshospitalet. Var 1. reservelæge på Dronning Ingrid's Sanatorium i Godthåb fra november 1955 til juli 1956. Han etablerede den thoraxkirurgiske afdeling på Dronning Ingrid's Hospital, som på daværende tidspunkt havde mellem 200 og 300 lungeoperationer om året.

Jørgen Ebbenhøj. Fødtes den 4. december 1927 i Fakse. Han var vikarierende distriktslæge i Egedesminde fra maj 1963 til januar 1964.

Johannes Christensen. Blev født den 17. september 1926 i Brøndum. Han er uddannet i thoraxkirurgi på Århus Kommunehospital. Vikarierede som overkirurg på centralkirurgisk afdeling på Dronning Ingrid's Hospital i Godthåb fra september 1963 til januar 1964. Fra 1970 overkirurg på thoraxkirurgisk afdeling ved Ålborg Sygehus Nord.

Niels Frederik Klærke. Blev født 1. april 1922 i Randers. Fra januar 1964 overkirurg ved Dronning Ingrid's Hospital i Godthåb. Antallet af operationer pr. år er i denne periode fordoblet på Dronning Ingrid's Hospital og antallet af patientevakueringer fra øvrige Grønland mangedoblet. Han ledede i 1971 den første og hidtil eneste patientevakuering i helikopter tværs over Indlandsisen fra Angmagssalik til Godthåb.

Thomas A. Jørgensen. Blev født den 18. marts 1927 i Esbjerg. Han havde ansættelse i Ghana fra 1956 til 1958. Var ansat som 1. reservelæge på Dronning Ingrid's Hospital i 1964. Er nu ansat i Tanzania.

Gunnar Rønn. Blev født den 8. januar 1926 i Fjerritslev. Har været ansat på kirurgisk afdeling på Dronning Ingrid's Hospital siden 1967. Har skrevet og medvirket ved udarbejdelsen af flere skriftlige arbejder vedrørende grønlandsk-medicinske forhold.

Tabel II.

Sammenlignende opgørelse over et grønlandsk og et dansk kirurgisk patientmateriale.

Diagnoser	Grønlandsk materiale		Dansk materiale	
	Antal	pr. 1000 indlæggelser	Antal	pr. 1000 indlæggelser
Sår på mavesækken (Ulcus ventriculi)	92	7	236	12
Sår på tolvfingertarmen (Ulcus duodeni)	11	1	217	11
Fremfald af endetarmen (Prolapsus recti)				
a. Børn	61	4	5	0,3
b. Voksne	3	0,2	7	0,4
Brok gennem mellemgulvet (Hernia diaphragmatica)	14	1	3	0,2
Sten i galdevejene (Cholelithiasis)	83	6	227	11
Sten i urinvejene (Urolithiasis)	21	2	144	7
Fremfald af livmoder (Prolapsus genitalis)	190	15	206	10
Forstørrelse af skjoldbruskkirtlen (Struma)	17	1	70	4
Hjerteblok (Dissociatio atrioventricularis)	14	1	15	1
Forstørrelse af blærehalskirtlen (Hypertrofia prostata)	8	1	86	4
Kræft (Cancer)	250	19	689	34
Lungetuberkulose (Tuberculosus pulmonis)	736	57	—	—
Afglidning af skulderled (Luxatio humeri)	29	2	19	1
Tiltagende kontraktur af håndens ind- vendige fascie med krumning af fingrene (Kontractura palmaris Dupuytren)	60	5	13	1
Ulykkestilfælde (Traumata-injuria-veneficiae)	1847	142	3310	166

Det grønlandske materiale omfatter patienter indlagt på Dronning Ingrid's Hospital, kirurgisk afdeling, 1959–1968. Det danske materiale omfatter patienter indlagt på Dronninglund Sygehus i årene 1955–1964.

En sammenligning af tallene fra Dronninglund Sygehus med Sundhedsstyrelsens Morbiditetsundersøgelse af 1950 viser, at de i ovenstående tabel påviste forskelle i de der nævnte sygdomme på Grønland og i Danmark er endnu større for de fleste grupperes vedkommende.

Overlæge Alfred Jessing, Dronninglund, og overlæge K. Kalbak, tidligere Dronning Ingrid's Hospital i Godthåb, takkes for lån af og medhjælp ved gennemsyn af materialet.

Resume:

Der gives en oversigt over kirurger på Grønland i årene 1721–1971. Desuden sammenlignes forekomsten af visse kirurgiske lidelser i henholdsvis Grønland og Danmark.

Litteratur:

Lægeberetninger fra Dronning Ingrid's Hospital for årene 1959–1967. Trykt i de årlige beretninger vedrørende Grønland 1960–1968.

Lægeberetning for Dronning Ingrid's Hospital for 1968. Godthåb 1970.

De årlige lægeberetninger for Dronninglund Amtssygehus for årene 1955–1964. Trykt i Dronninglund Herreds Bogtrykkeri, Dronninglund, 1956–1965.

Den danske Lægestand, 14. udgave.

Fortegnelse over de autoriserede læger i Danmark samt de af dem antagne amanuenser, udgivet af Det Kongelige Sundheds-Collegio, København 1809, 1815 og 1825.

Fortegnelse over de autoriserede læger i Danmark 1868–1873 og 1874–1875, København 1869–1876.

O. Povlsen: Aktuel Kirurgi på Grønland. Ugeskrift for Læger, 123:15:527–529:1961.

S. Andersen: Kirurgi på Grønland. Foredrag på Kong Christian den Tiendes Gighospital i Gråsten, fredag den 23.10. 1970.

Morbiditetsundersøgelsen af 1950, udgivet af komiteen til undersøgelse af den danske befolknings sundhedstilstand, ved Marie Lindhardt, Munksgaard 1960.